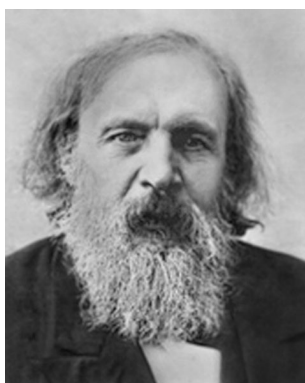

В. Я. Чирва, Н. В. Толкачова

Менделєєв Дмитро Іванович

МЕНДЕЛЄЄВ Дмитро Іванович (Менделеев Дмитрий Иванович; 27. 01(08. 02). 1834, м. Тобольськ, Росія – 20. 01(02. 02). 1907, С.-Петербург) – російський хімік. Член-кореспондент С.-Петербурзької АН (1876). Почесний член [Університету св. Володимира в Києві](#), Новоросійського університету в Одесі, Харківського університету (усі – 1880), а також Полтавського сільськогосподарського і Київського фармацевтичного товариств, медичного товариства в Катеринославі (нині Дніпро). Після закінчення фізико-математичного факультету Головного педагогічного інституту в С.-Петербурзі (1855) направлений на роботу вчителем хімії в Сімферопольську міську гімназію, яка згодом була перетворена у військовий шпиталь, оскільки відбувалася Кримська війна. Тому був вимушений переїхати до Одеси, де одержав посаду старшого викладача фізики і хімії в Рішельєвській гімназії. 1856, захистивши магістерську дисертацію у С.-Петербурзькому університеті, призначений там на посаду приват-доцента. У 1859–61 працював у хімічній лабораторії університетів Західної Європи (Гайдельберг, Париж, Лозанна, Мюнхен, Мілан). Від 1865 – екстраординарний професор кафедри технічної хімії, від 1867 – професор кафедри загальної хімії С.-Петербурзького університету. Впродовж 1865–86 вивчав хімічний склад і методи перероблення бакинської нафти. 1861 у С.-Петербурзі опублікував підручник «Органическая химия», а 1869–71 – «Основы химии». 1865 захистив докторську дисертацію «О соединении спирта с водой». Її висновки стали основою виробництва горілки в Російській імперії. 1890–95 – консультант науково-технічної лабораторії Морського міністерства.

У 1869 відкрив Періодичний закон хімічних елементів й надрукував наукову статтю «Опыт системы элементов, основанной на их атомном весе и химическом сходстве», що принесла

йому світову славу. 1890 винайшов спосіб виготовлення бездимного пороху («піроколодій») і 1892 організував його промислове виробництво. З його ініціативи створено Головну палату мір і ваг (1892–93). З метою вивчення покладів кам'яного вугілля [Донецького басейну](#) він у 1888 відвідав цей регіон. Свої враження він описав у статті «Будущая сила, покоящаяся на берегах Донца», у якій виклав унікальну теорію про перетворення підземних покладів у газоподібне паливо. Ідею підземної газифікації втілено в життя 1937 у м. Горлівка Донецької обл. У 1940-х рр. доля [Донбасу](#) кардинально змінилася. Розпочато будівництво залізничних ліній, активно розвивалася промисловість та значно збільшилися об'єми видобування вугілля. За короткий час Донбас став одним з найбільших транспортних районів Європи, великим промисловим центром хімічної, металургійної і вугледобувної промисловостей. Наукова діяльність Менделєєва надзвичайно багатогранна і охоплює різноманітні галузі науки й культури. Серед його 500 друкованих праць – студії з хімії, хімічної технології, фізики, метрології, хімії вугілля і нафти, сільського господарства, просвіти тощо. Упродовж декількох років очолював Державну екзаменаційну комісію у [Київському політехнічному інституті](#). Серед учнів – О. Байков, В. Вернадський, К. Тимірязєв, Д. Коновалов, В. Тищенко, В. Комаров. Є співзасновником Російського хімічного товариства (1868), яке у 1932 перетворено у Всесоюзне хімічне товариство ім. Менделєєва. 1955 американські вчені синтезували 101-й елемент періодичної таблиці й назвали цей елемент Менделевій (Md) на честь великого вченого. 1964 ім'я Менделєєва занесено на дошку пошани Бріджпортського університету серед імен найвидатніших учених світу.

Основні праці

Zur Geschichte der periodischen Gesetz // Berichte der Deutschen Chemischen Gesellschaft 1880. Bd. 13; Сочинения. Т. 1–25. Москва, Ленинград, 1934–54.

Рекомендована література

1. Голуб А. М. Д. І. Менделєєв і Україна // Хімічний збірник Київського університету. 1954. № 7;
2. Делімарський Ю. К., Шиліна Г. В. Сто років періодичному закону. К., 1969;
3. Вчені-хіміки. Почесні члени Університету св. Володимира (1834–1919). К., 2001;
4. Почесні члени Харківського університету: Біографічний довідник. Х., 2015.

Бібліографічний опис:

Менделєєв Дмитро Іванович / В. Я. Чирва, Н. В. Толкачова // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-66511>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).